

Bouřlivý rok 1938

Seznámení se s výchozí situací roku 1938 a „obnažení“ sudetoněmeckého problému. Události nabírají dramatický spád.

Jak se proměňoval vztah Čechů a Němců v průběhu společného dvacetiletí?

Vyčerpaly obě strany (česká i německá) možnosti vzájemného porozumění?

Jak byla provázána říšskoněmecká strategie se sudetoněmeckou politikou vedoucí k „patové“ situaci?

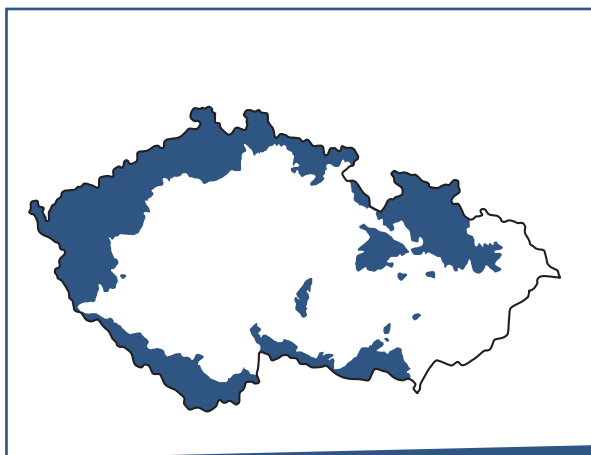
Jakým směrem se vyvíjel britsko-francouzský postoj k „sudetské krizi“?

Jaký byl postup oficiální československé diplomacie od anšlusu Rakouska ke květnové mobilizace?

Mohla ještě zásadně změnit prohlubující se krizi tzv. Runcimanova mise?

Sudety

Pojmenování „sudetští Němci“ bylo vytvořeno jako souhrnné označení pro německé obyvatelstvo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Začalo být ojediněle užíváno od počátku 20. století a za jeho autora je označován německý politik F. Jesser; ten ho podle vlastních slov navrhl jako výraz nacionální odlišnosti německého obyvatelstva českých zemí. Pojmenování „Sudety“ a „sudetský“ se však zavádělo pomalu. Na významu nabylo až po říjnu 1918, kdy bylo stále více vtahováno do politického slovníku a stávalo se ideologickým pojmem.

Pohraničí českých zemí – Sudety vč. německého osídlení

zajímavost

Geografické pojetí považuje za Sudety (Sudetskou soustavu) pás pohoří členěného na Západní, Střední a Východní Sudety, táhnoucí se od Jizerských hor, Krkonoš přes Orlické hory k Jeseníkům a Oderským vrchům. Původ slova „Sudety“ není jednoznačný, odborníci ho kladou do keltského jazykového prostředí. V psané podobě se poprvé vyskytuje ve formě „Sudeti montes“ v díle alexandrijského matematika, fyzika a zeměpisce Claudia Ptolemaia. František Palacký ve svých *Dějinách národu českého v Čechách a v Moravě* uvádí, že zemi českou chrání „naproti Slezsku Sudety, prodloužené to Krkonoše“. Nakonec byly Sudety ztotožněny s celou severní pohraniční oblastí Československa obývanou Němci; délka tohoto území (táhnoucí se od Děčína až po Moravskou bránu) byla uváděna 380 km a šířka až 60 km.

Sudetoněmecká otázka

Podle sčítání obyvatelstva z února 1921 žilo v rámci Československé republiky 3 123 000 státních občanů německé národnosti (23,36%) z celkového počtu 13 613 000 obyvatel, z toho v českých zemích jich bylo 2 959 000 (30,21 %); při druhém sčítání obyvatelstva (z prosince 1930) žilo v celé republice 3 231 000 Němců (22,32%) a ve třech sudetských zemích (Čechy, Morava a Slezsko) 3 070 000 (29,20%) občanů německé národnosti; v celé republice bylo registrováno 14 729 000 obyvatel.

Československá ústava (z února 1920) ve svém § 128 stanovila, že všichni občané republiky jsou si před zákonem rovni a požívají stejných občanských a politických práv, a to bez ohledu na to, jaké jsou rasy, jazyka či náboženství. Ústava zakazovala násilné odnárodňování (§ 134), trestné bylo i popuzování k zášti nebo násilnostem vůči jiné národnosti, náboženství a rase. Ve srovnání s postavením menšin v Evropě byla ta německá v Československu jedinou, která také získala zastoupení ve vládě (1926–1938), měla svébytný a úplný školský systém završený vysokými školami. Českoslovenští Němci mohli v těch okresech, v nichž žila více než 20% německá menšina, komunikovat se státními úřady ve své mateřštině, což se vztahovalo na zhruba 90% všech Němců v republice.

Menšinová otázka představovala jeden z nejpálčivějších problémů meziválečného Československa. Zdaleka se nejednalo jen o problém vnitrostátní, protože nejvýznamnější menšiny – německá a maďarská – nacházely oporu v Německu, Rakousku a Maďarsku. Menšinová otázka proto vyvolávala i značný zájem evropské veřejnosti. ČSR patřila mezi státy s menšinovou smlouvou, k jejímuž podepsání se zavázala v mírové smlouvě s Rakouskem (čl. 57 tzv. malé neboli minoritní saint-germainské smlouvy z 10. září 1919).

Bezprostředně po vyhlášení nového československého státu 28. října 1918 rozhodující část německých politiků z českých zemí zaujala k nově vzniklému státu jednoznačně negativistický postoj; Němci se totiž z nadřazené pozice dostali do podřízené role. Na přelomu října a listopadu (29. 10. – 3. 11.) vyhlásili představitelé z Čech, Moravy a Slezska na historickém území českého státu čtyři německé provincie (*Deutschböhmen* s centrem v Liberci, *Sudetenland* s hlavním městem Opavou, na jihu Moravy *Deutschsüdmähren* se správním městem Znojmem a *Böhmerwaldgau*, jehož sídlem byly jihočeské Prachatice). Československé vojenské oddíly však do konce roku 1918 Sudety obsadily. Protičeskoslovenské akce přesto pokračovaly a vyvrcholily 4. března 1919 vyhlášením generální stávky v Sudetech (související s prvním zasedáním nově zvoleného Parlamentu Rakouské republiky). V řadě míst proběhly demonstrace, které přerostly v násilí; při zásahu vojska a policie bylo přes 150 Němců

zabito. Negativismus v Sudetech ztratil oporu u německého obyvatelstva. Střízlivěji uvažující němečtí politikové vzali realitu Československé republiky na vědomí. Na síle nabýval aktivistický proud německé politiky, až nakonec od poloviny 20. let převládl u tří významných německých stran. Aktivismus s sebou přinášel nejen loajalitu k ČSR, ale byl také přihlášením se k demokracii, zatímco předcházející negativismus směřoval k autoritativním až nakonec k fašistickým tendencím. Výrazem převahy aktivismu se stal vstup dvou německých stran (agrární a křesťansko-sociální) do čs. vlády v roce 1926, a následně také strany sociálně demokratické (v roce 1929).

Po roce 1918 nastoupila Praha ve své národnostní politice ne právě nejlepší cestu. Ústavu (1920) schválil nezvolený parlament bez účasti sudetských Němců a jiných národnostních menšin. Byl to symptom a současně obrovská zátěž pro další menšinovou politiku Prahy. Úplná autonomie pro všechny menšiny (snad podle švýcarského vzoru) mohla možná uchovat integritu republiky navzdory všem pozdějším zahraničněpolitickým převratům. Není samozřejmě zaručeno, že by takováto autonomie odolala Hitlerovu vábení.

Za ne právě šťastné (až chybné) lze označit přijetí *zákona č. 125/Sb.* ze dne 14. července 1927 (o správních neboli župní reformě), který zcela negoval župní zřízení, kodifikoval zemské a okresní správy a výrazně posiloval pravomoci pražského centra; v samosprávě tím byly značně omezeny pravomoci menšin, zejména menšiny německé.

Léta 1924–1929 znamenala pro meziválečné Československo *období největší hospodářské prosperity*. Nezaměstnanost klesla na pouhých 2–3%, pochopitelně rostly mzdy, a to i v průmyslových odvětvích v pohraničí, což se odrazilo na příznivém demografickém vývoji německé menšiny, která vykazovala stálý populační přírůstek (během 20. let činil asi 100 000 osob), přičemž prakticky u ní neexistovalo vyštěhovalectví. Zlom přinesla *velká hospodářská krize*.

V pohraničních oblastech převládal průmysl textilní, sklářský, hračkářský a porcelánu, tedy odvětví, která v době hospodářských otřesů jako první ztrácejí zákazníky, a navíc jsou převážně závislá na vývozu. Nutným důsledkem se pak stala i vyšší nezaměstnanost; v okresech zcela německých nebo s pouhými 20% českého obyvatelstva tvořila nezaměstnanost na konci roku 1931 19,2%, zatímco v jiných (neněmeckých) okresech to bylo 9,2%. Tato skutečnost měla přirozeně sociálně-psychologické důsledky. V době, kdy se v Československu ekonomika propadala na „dno“ (jaro 1933), v sousedním Německu naopak již výrazně rostla. Nezaměstnaní sudetští Němci odcházeli za prací do sousedních německých krajů a vraceli se domů s vydělanými pevnými říšskými markami. Odtud byl pak jen „krůček“ ke srovnání: je Československo skutečně naší vlastí, když nám nezajišťuje práci? Není to naopak sousední Německo, zabezpečující našim rodinám živobytí? Proto si propagandistické *Chceme do říše!* získávalo stále více přívrženců mezi sudetskými Němci; podle jejich hospodářského experta K. Janowského se „hospodářství stalo nacionálně politickým bitevním polem prvního řádu“. Sudetoněmecké hnutí se začalo znovu radikalizovat, začal v něm sílit *negativismus*.

Vztah této neonegativistické sudetoněmecké politiky k nacionálnímu socialismu procházel vývojem. Svě hluboké kořeny k nacistické říšské straně měla zde už od konce roku 1919 (svým programem i názvem) sudetoněmecká politická strana *Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei* (DNSAP); také ona zastávala všenněmecké ideály, že všichni Němci by měli být spojeni v jednom státě, a to i s půdou, na níž žili. Součástí těchto myšlenek byl silný antisemitismus. Obdobné názory se objevovaly i v *Deutsche Nationalpartei* (DNP). Nelze se divit, že tyto strany byly na podzim roku 1933 rozpuštěny. Jejich nástupníky se na přechodnou dobu stala *Sudetendeutsche Heimatfront* (SHF).

HENLEIN Konrad

(6. 5. 1898 v Maffersdorfu, dnes Vratislavice nad Nisou coby součást Liberce – 10. 5. 1945 v Plzni)

Pocházel ze smíšeného manželství – otec byl Němec, matka Češka. Absolvoval německou obchodní akademii v Jablonci, za 1. světové války padl do italského zajetí. Po návratu byl bankovním úředníkem, od roku 1925 začal působit v sudetoněmeckém turnerském hnutí v Aši (jako učitel tělocviku). Výrazně se zasloužil (ještě před zákazem dvou německých nacionálních stran na podzim 1933) o následně založení Sudetendeutsche Heimatfront, kterou před parlamentními volbami v květnu 1935 transformoval do Sudetendeutsche Partei (SdP). Nastala doba jeho vrcholného politického zvestupu. Zpočátku zastával autonomistický program a celkově protinacistické postoje; v té době ještě v SdP existovaly různé názorové skupiny, mezi kterými musel manévrovat. Přitom se snažil zavést do strany nacistický vůdcovský princip, tj. vybudovat si absolutní autoritu; tehdy se také přihlásil k heslu: „Ein Volk, ein Reich, ein Führer!“ Stoupencem Hitlera se stal až v roce 1937, kdy vůči československé vládě oba zaujali společnou taktiku: Vždy žádat víc, než je možné splnit.

Pak přišel březen 1938 a s ním anšlus Rakouska, následoval sjezd SdP v Karlových Varech s formulováním požadavků sudetských Němců. Henleinova strana se stala „trojským koněm“ nacistického Německa s cílem rozbití Československa. Po zákazu SdP v polovině září 1938 Henlein uprchl do Německa a postavil se do čela ozbrojených sudetoněmeckých oddílů Freikorps. Klíčový rok 1938 vrcholil Mnichovem a zábořem Sudet. Poté se Henlein vrátil z Německa a byl Hitlerem jmenován Gruppenführerem (a později Obergruppenführerem) SS, župním vedoucím NSDAP (po sloučení SdP s touto nacistickou stranou) a poslancem říšského sněmu. Po 15. březnu 1939 byl šéfem civilní správy okupačních vojsk a 1. září stanul v čele Sudetské župy jako říšský místodržící. Tuto funkci zastával až do konce války, 7. května 1945 prchál z Liberce na západ a podařilo se mu dostat až na území osvobozené americkou armádou, kde byl u Lökte zajat, vyslýchán a uvězněn v Plzni. Časně ráno 10. května si ve vězení podřezal sklem s rozbitých brýlí (nebo britvou) žíly. Pohřben byl v neoznačeném hrobě v Plzni.

I když se v letech 1934–1935 snažila SHF působit státoporně a předseda Konrad Henlein, „učitel tělocviku z Čech“, se verbálně hlásil k demokracii, čs. policie věděla o jeho stycích s říšskými nacisty i o finanční podpoře, kterou mu poskytovalo Německo. Na jaře 1935 se vedla v tisku diskuse, zda činnost SHF nezakázat. Tehdy se za Henleina přimlouval prezident T. G. Masaryk a postavil se proti jejímu rozpuštění.

Radikalizaci sudetoněmeckého hnutí potvrdily *parlamentní volby* v květnu 1935. Autoritativně orientovaná SdP, mající již i své silné nacistické křídlo, nejenže se stala suverénně nejsilnější německou politickou stranou, ale co do počtu získaných hlasů představovala dokonce nejsilnější politickou stranu v rámci celé ČSR. SdP se stávala silně ofenzivní politickou stranou, mající oporu v četných sudetoněmeckých spolcích a v rostoucí přímé finanční pomoci z Německa. Henleinova strana však nevznikla jako nacistická pátá kolona.

Určitá část sudetských nacionalistů (zprvu mezi ně patřil i předseda SdP K. Henlein) ve svých začátcích nacistickou ideologii neakceptovala. Jejich ideologickým východiskem byla teorie „*opravdového státu*“, filozoficko-populistický směr, tak jak jej hlásal vídeňský sociolog, profesor O. Spann.

zajímavost

V jeho autoritativním státě mělo demokratické principy nahradit stavovské uspořádání, které by harmonizovalo sociální zájmy jednotlivých skupin a vrstev obyvatelstva. Stát měl řídit tzv. stav moudrých, tvořený intelektuály, podnikateli nebo politiky, na vrcholu byl postaven „mluvčí – vůdce“. Zastánci tzv. spannismu, podobně jako ideologové nacismu, hlásali mimořádné poslání německého národa; rozdíl mezi nimi byl například v chápání národa, který nacismus pojímal jako rasové, pokrevně dané společenství, zatímco Spann propagoval společenství duchovní. Nacisté odmítali koncepci sudetoněmeckého kmene, podle nich byli sudetští Němci součástí „velkého německého národa“ bez jakýchkoli zvláštností. Spannisté hodlali řešit česko-německý problém prostřednictvím zákonné předlohy „na ochranu národa“, znamenající změnu ústavy, popření principů demokracie v německých oblastech pohraničí a zavedení prvků totalitarismu, včetně vůdčivského principu a rasové ideologie.

ukázka z dokumentu

Ze Zprávy pro Vůdce a říšského kancléře ze dne 19. listopadu 1937

(...) SdP musí skrývat své přiznání k nacionálnímu socialismu jako světovému názoru a politickému principu... Jako strana v demokraticko-parlamentním systému Československa musela navenek (...) používat demokratickou terminologii a demokraticko-parlamentní metody. Neměla by proto nezasvěceným říšskoněmeckým kruhům připadat jako sporná a nespolehlivá... Spornost vnějšího obrazu SdP je prohlubována tou okolností, že SdP vnitřně po ničem jiném tak netouží

zajímavost

Na konci března 1935 poslal Henlein T. G. Masarykovi dlouhý telegram, v němž poukazyval na pověsti o nadcházejícím rozpuštění SHF a „jménem zásad humanity a demokracie“ protestoval proti metodám, jimiž se proti ní bojuje. „Jen zlá vůle“ může prý vidět v jeho frontě „organizaci, která ohrožuje stát“. Podle záznamu přednosta prezidentské kanceláře J. Schieszla komentoval Masaryk telegram slovy: „Zbytečně se dělají proti němu nešikovnosti... Je-li henleinovců tolik, co budou dělat, když jim něco zakáží? Tož rozum! Vim, že se nesprávně postupuje. Ergo – já nebudu dělat takové hlouposti.“ Těsně před vypsaním parlamentních voleb se při dramatickém jednání vlády 4. dubna 1935 rozhodovalo o tom, zda se jich bude moci SHF účastnit. Všechny vládní strany kromě agrárníků byly pro rozpuštění. Nakonec se stala zvláštní věc. Vláda vyslala premiéra J. Malypetra a ministra zahraničí E. Beneše

do Lán, aby požádali Masaryka o rozhodnutí. Jejich rozhovor nebyl zaprotokolován, ale Malypetr Masarykovo stanovisko interpretoval důvěrně jako rozhodné „ne“ (prezident podpořil agrární stanovisko). Vláda tedy bez formálního rozhodnutí nechala SHF dále existovat, žádala jen zrušení slova „fronta“. Henlein vyhověl a koncem dubna 1935 přejmenoval SHF na Sudeten-deutsche Partei (SdP).

jako po vtělení sudetoněmeckého území, ba celého česko-moravsko-slezského prostoru do říše, ale navenek musí vystupovat za zachování Československa a integrity jeho hranic, a musí se pokoušet nastolovat reálně vyhlížejší vnitropolitický cíl pro svůj politický boj.

Na závěr své *Zprávy* Henlein požádal, aby „sudetoněmecká otázka byla řízena přímo z Berlína“, přičemž současně konstatoval, že „srozumění mezi Čechy a Němci je v Československu prakticky nemožné“. Tím se dal plně i se sudetskými Němci k dispozici Hitlerovi a nacismu. Politický vývoj SdP se od listopadu 1937 do léta 1938 přizpůsobil nacistické verzi „völkischpolitiky“, tedy rozbití ČSR a připojení „českého prostoru“ k Velkoněmecké říši pomocí války v součinnosti s SdP coby „páté kolony“.

K. Henlein a A. Hitler

zajímavost

Právě 19. listopadu 1937 byl na návštěvě u Hitlera významný představitel appeasementské britské politiky lord Halifax, který führerovi sdělil, že Velká Británie neodmítá německé požadavky ve střední Evropě, ale že je i v zájmu Německa, aby se národnostní problémy v této oblasti vyřešily smířčí cestou.

Paralelně s tím rozehrával Henlein svou hru při cestách do Velké Británie, spojených s přednáškami v Londýně (v prosinci 1935, v červenci 1936, v říjnu 1937 a v květnu 1938), kde se setkal s mnoha britskými politiky (mj. i s W. Churchillem). Ujišťoval je svým čestným slovem, že nedostává žádné pokyny z Berlína a že usiluje o řešení výhradně v rámci ČSR. Ti mu většinou věřili a namlouvali si, že je zastáncem autonomního řešení proti radikálnímu ze strany Berlína.

Postoj *české politické scény* k sudetoněmeckému problému vycházel (od vyhrocování konfliktu v polovině 30. let) ze dvou zcela pochopitelných základních principů: 1. jakékoliv jeho řešení musí akceptovat hlavní zásady československého demokratického politického

Jako ministr zahraničí a poté jako prezident (od 18. prosince 1935) podporoval Beneš české, slovenské i německé demokratické strany. Dal podnět k budování pohraničních opevnění, k rekonstrukci armády a k vojenskému posílení Malé dohody. Proti vzrůstající agresivitě Hitlerova Německa se v roce 1935 iniciativně angažoval na vybudování obranného spojeckého systému.

systému; 2. nesmí být porušena státní integrita republiky. Problém spočíval v tom, že návrhy sudetoněmecké politické reprezentace (ať spannovské, nebo nacistické) zřetelně útočily na oba tyto principy. Československá politická reprezentace však nebyla na řešení problému, který se neustále prohluboval, náležitě připravená. Mezi jednotlivými proudy politického spektra nepanoval na jeho řešení jednotný názor; brzdou se ukazovala zejména pravice část politické reprezentace, představovaná národně demokratickou stranou (*Československou národní demokracií*), která lpěla na nacionalistických pozicích. Druhá část pravice, agrárníci v čele s R. Beranem, naopak marně hledala možnost dohody s SdP a s Německem, přičemž se kriticky vyjadřovala k dosavadní zahraniční politice Československa a od roku 1936 usilovala o její reformu s odůvodněním, že ta současná vede do slepé uličky. Podle nich se měla čs. zahraniční politika zaměřit na dohodu se sousedními státy, s Německem, Rakouskem, Polskem a Maďarskem. Krajní levice, představující KSČ, ve svém memorandu vládě (z listopadu 1936) vyjádřila naléhavou potřebu řešit požadavky sudetských Němců; tento hlas však nebyl akceptován vzhledem k panující nedůvěře k neprincipiálním postojům komunistů.

Nejbližší k realistickým postojům měl prezident *E. Beneš* a jeho blízcí spolupracovníci. Beneš považoval správní reformu z roku 1927 za chybnou; namísto ní navrhoval decentralizaci státní správy a zavedení skutečné regionální samosprávy. V Benešově okolí vznikl dokonce projekt uznání Němců jako druhého státního národa (vedle „prvního“ – československého). Zcela rozhodně se však Beneš stavěl proti principu teritoriální autonomie pro německá a maďarská území: *„Češi a Slováci nikdy nemohli být přesvědčeni, že se útvar takový při první příležitosti neodloučí a že stále a stále toto odloučení nebude připravovat. Místo, aby důvěru národů republiky navzájem vytvářel a stále upevňoval, byl by vždy její hlavní překážkou.“*

Henleinova politika vůči čs. vládě byla velice obezřetná. Odmítal dohodu mezi vládou a německými aktivistickými stranami (*Bund der Landwirte* – agrárníky, *Deutsche Christlichsoziale Volkspartei* – křesťanskými sociály a *Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei* – sociálními demokraty) z února 1937, neboť tyto strany získaly v parlamentních volbách (1935) jen zhruba 30% hlasů a zdaleka nereprezentovaly sudetské Němce. Henlein naopak předložil svých šest návrhů zákonů na ochranu národa z dubna 1937, rovnající se požadavku úplné autonomie. Parlament je však zamítl jakožto protiústavní. Jeho vystoupení si často protiřečila: na podzim 1937 opět ujišťoval o loajalitě SdP, krátce nato pochvalně hovořil o „národním socialismu“ a rovněž tvrdil, že „se dnes stala sudetoněmecká otázka evropským problémem, jímž se musí evropská politika zabývat“. Neváhal dát pražské vládě ultimativní podmínku, která zřetelně prozrazovala spolupráci s Berlínem: „Předpokladem dobrých vztahů mezi Prahou a Berlínem však je uspořádání sudetoněmecké otázky.“ V Praze už málokdo důvěřoval Henleinovu ujišťování o loajalitě a málokdo si dělal iluzi o jeho „svázanosti cílů“ s Berlínem.

Na podzim 1937 se sudetoněmecká otázka dostala do popředí *mezinárodní politiky*. Společná propaganda sudetoněmeckého a říšskoněmeckého tisku stále intenzivněji protlačovala tento problém do denních zpráv tisku a rozhlasu. Čs. vláda se rozhodla přistoupit k přímým rozhovorům s SdP, neboť spolupráce s německými vládními (aktivistickými) stranami už nemohla přinést žádné uvolnění. Proto premiér M. Hodža přijal 16. září 1937 K. Henleina; jednalo se o jeho první setkání s vysokým představitelem státní moci, při němž předseda SdP kategoricky žádal samosprávu německých oblastí.

Hodža se snažil zmírnit ostří narůstajícího konfliktu, a tak vyslovil lítost nad tím, že SdP nebyla po volbách v květnu 1935 přizvána ke spoluúčasti ve vládě, a slíbil menší ústupky sudetským Němcům; až do anšlusu Rakouska (v polovině března 1938) zůstalo jen u tohoto jediného přímého kontaktu.

Československá vláda nebyla jednotná při stanovení dalších kroků vůči SdP. R. Beran, předseda největší vládní strany, tj. strany agrární (*Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu*), se zasažoval v novoročním čísle ústředního deníku své strany Venkov o přátelštější postoj k SdP.

ukazka z dokumentu

Venkov, 1. ledna 1938

(...) Dohoda naše, zejména s Němci, musí být důstojná a oboustranně poctivá... Nesmí se přezírat, jaké je rozložení německého obyvatelstva u nás. Když při našich demokratických volebních řádech projevílo více než 1 ¼ milionu německých voličů důvěru straně SdP - nutno s tím počítat a nutno z toho dělat příslušné závěry. Tady zastírání skutečnosti nebo jakékoliv zkreslování může jen škodit. Tady je možno jen poctivě se dohodnout. Němci musí uznávat náš stát - nesmí šilhat za hranice a musí tam, kde oni vedou (v obcích a různých institucích), dát možnost zastoupení českému živlu - jako my musíme dát Němcům, co jim patří ve správně státu...

Tím vyvolal odpor sociálních demokratů (*Československé sociálně demokratické strany dělnické*) i německých vládních stran, takže byl Beran donucen k vystoupení, které mělo vše uvést na pravou míru; již 24. ledna v pražské Lucerně na velkém shromáždění odmítl všechny spekulace o tom, že by cílem strany bylo rozpolcení vládní koalice a nastolení pravicové vlády bez socialistických stran a za spoluúčasti nebo tiché podpory SdP.

medailonek

HODŽA Milan

(1. 2. 1878
v Sučanech
– 27. 6. 1944
v Clearwateru,
USA)

Pocházel z národně uvědomělé evangelické rodiny, byl synovcem organizátora slovenského národního hnutí M. M. Hodží. Po studijích v Búdapešti se zde věnoval novinářství. Jeho politickým programem bylo přebudování Uher na buržoazně demokratický stát, v němž by se mohly uplatnit všechny národy žijící na tomto území. Postupně se stával propagátorem slovenského agrárního hnutí a také česko-slovenské spolupráce; definitivně se připojil k myšlence společného státu Čechů a Slováků až na jaře 1918. Po vzniku ČSR se stal nejprve vyslancem v Búdapešti, poté poslancem parlamentu a zároveň vedoucím činitelem agrární strany na Slovensku. Byl členem několika čs. vlád. Hodžovou politickou koncepcí bylo vybudování středoevropské federace, přičemž nedůvěřoval garancím velmocí a ani Společnosti národů. Proto ve 30. letech jeho plány vykryštalizovaly do propagace užší a schůdnější spolupráce ČSR, Maďarska a Rakouska s velmocenskou vazbou na Itálii; to naráželo na Benešovu koncepci a oficiální čs. zahraniční politiku.

V letech 1935–1938 se stal premiérem československé vlády, kdy se snažil o dohodu se sudetskými Němci. Po Mnichovu odjel Hodža do francouzského exilu a v roce 1939 založil v Paříži Slovenskou národní radu; i tehdy zůstal v opozici proti E. Benešovi. Tomu se však podařilo (zejména po pádu Francie) Hodžu postupně odstranit z exilové pozice. V roce 1941 proto odjel do USA, kde pokračoval v politické činnosti, která však byla odlišná od předstáv londýnského čs. exilu. Ve svých pracích M. Hodža upozorňoval na sovětskou rozpínavost a znovu obhajoval federaci ve střední Evropě; do rozporu s Benešem se také dostával v otázce budoucnosti agrární strany.

Hitlerův projev 20. února 1938 (vysílal ho i československý rozhlas), v němž hovořil velmi jasně o „ochraň práva“ sudetských Němců coby životním zájmu Německa, znamenal de facto *vyhlášení sudetoněmecké krize*. Hitler v něm označil přebudování Německa a převýchovu německého národa v duchu nacionálně socialistických principů za ukončené. V Praze vyvolala tato slova doslova paniku. Vláda iniciovala setkání s německým vyslancem Eisenlohem. Tím oficiálně přiznala, že je sudetoněmecká otázka co nejtěsněji spjata se vztahem mezi Německem a Československem.

Od anšlusu Rakouska ke květnové mobilizaci

Myšlenka na anšlus formou velkoněmeckého řešení byla v Hitlerovi zakořeněna již od mládí. Zformoval ji na první straně svého *Mein Kampf* a po nástupu k moci myslel na její realizaci. Mohl přitom počítat se sympatiemi všech „národně“ smýšlejících lidí v Německu i v Rakousku. Okamžitě po převzetí moci v roce 1933 vyvinula Hitlerova NSDAP silnou ilegální činnost proti rakouské Vlastenecké frontě. Jak Dolfusův, tak i Schuschniggův režim byl tlačěn k ústupkům.

V již připomenutém Hitlerově projevu z 20. února 1938 bylo také uvedeno, že je Německo odhodláno „osvobodit 10 milionů Němců“, žijících za hranicemi státu. Bylo již jasné, že jako první se ocitlo na Hitlerově „seznamu“ Rakousko.

V Rakousku musel spolkový kancléř Kurt von Schuschnigg odvolat připravované lidové referendum o připojení země k Třetí říši, **11. března 1938** jmenoval kancléřem Seyss-Inquarta a večer již německý wehrmacht překročil hranice Rakouska (nutno říci, že nadšeně vítán velkou částí obyvatelstva). Vše proběhlo hladce a rychle i proto, že demokratické vymoženosti byly v Rakousku již od roku 1934 suspendovány.

Vítání německých jednotek ve Vídni

V sudetoněmeckém táboře zanechal obsazení Rakouska obrovský dojem. Nadšení zfanatizovaných českých Němců se stupňovalo. Zavládlo mezi nimi přesvědčení, že nyní přijdou na řadu oni. SdP začala organizovat celostátní autonomistickou frontu v Československu; henleinovci jednali na Slovensku (v Ružomberku) s A. Hlinkou, v Budapešti byla uzavřena dohoda s maďarskými nacionalisty (v čele s J. Esterházym). Německé aktivistické strany byly otřeseny. 17. března vydal Henlein ke všem čs. Němcům výzvu, aby se sjednotili „do velké politické fronty naší národní skupiny (Volksgruppe)“.

Během roku 1938 se vyostřovala i *otázka slovenská*.

Vedení německých agrárníků 23. března schválilo přechod strany do SdP, jen o den později schválilo podobný postup i vedení křesťanských sociálů (a také živnostníků). Tento postup aktivistických stran utvrdil Brity v „umírněné“ politice Henleina. Z ostatních německých politických stran přežily jen dvě: méně významná *Deutsche Demokratische Freiheitspartei* (Německá demokratická strana svobodomyšlná) a německá sociální demokracie. S aktivistickou politikou byl definitivní konec; sudetoněmečtí ministři podali demisi: F. Spina (23. 3.), E. Zajicek (24. 3.) a L. Czech (11. 4.). Tuto část sudetoněmecké politické scény (doplňné ještě komunisty a částí inteligence) můžeme označit jako *antifašistickou*.

Začlenění Rakouska do Třetí říše bylo rozhodujícím krokem v *přeskupení sil na kontinentě*. Tím se otevřela Německu brána do jižní Evropy, Německo získalo hranice nejen s Itálií, nýbrž i s Maďarskem a Jugoslávií. Naopak československé hranice s Německem se prodloužily a čs. opevnění na severu a na západě podstatně ztratilo na významu. Kolektivní bezpečnost se ukázala jako doslova „mrtvá doktrína“. Naproti tomu Hitler slavil snadný úspěch. Důsledky anšlusu byly nejen strategické, ale i psychologické. Podobně jako obsazení levého břehu Rýna v roce 1936, tak i tato nová skutečnost silně otrásla důvěrou Evropy ve stávající uspořádání. Zákonnitě se objevila i otázka, co ještě zbývá z „Versailles“? Anšlus přinesl hluboký průlom do principu, na němž spočívala Evropa po dvě desetiletí.

Anšlus v podstatě umožnila *politika appeasementu* Velké Británie. Zůstává ironií, že právě 11. března hovořil lord Halifax v Londýně s německým ministrem zahraničí von Ribbentropem, kdy mu v opatrné formulaci předal „varování“ jeho vlády proti „případnému násilí“ vůči Rakousku; z něho mohl Berlín pouze usoudit, že Velká Británie není ochotna se angažovat v „rakouské otázce“. Koncem března 1938 prohlásil Chamberlain v Dolní sněmovně, že v případě vojenského napadení Československa by Velká Británie nepřišla ČSR na pomoc, protože „jde o oblasti, kde její životní zájmy nejsou dotčeny“. Následně v dubnu

zajímavost

Během 30. let se dotvořila slovenská národní společnost. Její politické skupiny stále silněji a důrazněji prosazovaly státoprávní změny nebo úpravy. Nejrozhodnější a také nejsilnější z nich – Hlinkova slovenská ľudová strana – se přeorientovala od autonomie k federaci nebo ke konfederaci. Uznávala sice československý „rámec“, avšak navrhovala vždy řešení jen pro Slovensko, řídila se heslem, že „národ je víc než stát“.

zajímavost

Tito sudetští Němci si zaslouží úctu a uznání. Nepodlehli masivnímu vyděračskému i výhružnému tlaku SdP, i když mnohdy jejich postavení bylo o to těžší, že ztrátu národního včlenění doprovázelo i odcizení a nedůvěra z české strany, pro niž byli především Němci, a teprve potom antifašisté a demokraté (tento pohled přetrvával i v poválečném období). Být Němcem a současně dokázat se postavit za demokratické Československo – to skutečně vyžadovalo kus odvahy a hlubokého ideového přesvědčení.